

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ЕКСТРЕМІСТСЬКИХ МОТИВІВ ТА ЦІЛЕЙ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ

Проаналізовано доктринальні підходи та положення Кримінального кодексу України у контексті проблеми визначення екстремістських мотивів та цілей. Зроблено висновок про те, що феномен екстремізму значною мірою визначається специфічними мотивами та цілями його злочинних проявів, які є підставою для виділення в окрему групу екстремістських злочинів. У сучасних умовах не для усіх форм екстремізму обов'язково притаманні лише політичні мотиви та цілі. Встановлено, що традиційні визначення екстремізму виключно через політичні мотиви у вузькому сенсі заважають охопити справжні масштаби явища та організувати адекватну систему заходів протидії йому.

Ключові слова: екстремізм, екстремістські злочини, мотив, ціль, ворожнеча, ненависть.

Babii Alla. Problems of determining extremist motives and purposes of committing a crime

The doctrinal approaches and provisions of the Criminal code of Ukraine in the context of the problem of determining extremist motives and purposes are analyzed. It is concluded that the phenomenon of extremism is largely determined by the specific motives and purposes of its criminal manifestations, which serve as a basis for the allocation of a separate group of extremist crimes. In today's world, not all forms of extremism are necessarily motivated by political motives or purposes. It has been established that the traditional definitions of extremism solely through political motives in the narrow sense of the word prevent the coverage of the true scale of the phenomenon and the organization of an adequate system of measures to counteract it.

Key words: extremism, extremist crimes, motive, purpose, hostility, hatred.

Правильне встановлення суб'єктивної сторони «злочину екстремістської спрямованості» (за термінологією А.О. Безрокова) неможливе без вивчення і розкриття його мотиву, оскільки без

© БАБІЙ Алла Юріївна – здобувач відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, асистент кафедри кримінальної юстиції Чернівецького юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія»; ORCID: 0000-0002-9304-922X; e-mail: allababii29@gmail.com

цього неможливо скласти уявлення про характер процесу, що відбувається у свідомості суб'єкта в момент вчинення діяння [1, с. 103-104]. Сутність «злочинів екстремістської спрямованості» визначає їх мотив, який має складний характер [2, с. 351]. Як зазначає С.В. Борисов, передусім мотиви екстремістських діянь індивідуалізують останні й дозволяють проводити відмежування від суміжних складів злочинів [2, с. 300].

Проблемам мотивів та цілей екстремістських злочинів присвячені наукові праці українських та зарубіжних вчених — Ю.М. Антоняна, О.Ф. Бантишева, А.О. Безрокова, С.В. Борисова, С.В. Дьякова, Ю.Б. Ірхи, В.Н. Кубальського, В.В. Курафєєва, С.Я. Лихової, Д.І. Масол, А.А. Можегової, О.В. Петряніна, Є.П. Сергуна, С.В. Соловійової, Р.М. Уздьонова, Р.Л. Чорного, О.А. Чувакова та ін. Проте підходи вчених до проблем визначення екстремістських мотивів та цілей залишаються суперечливими передусім через те, що вітчизняна кримінально-правова наука не виробила чіткого визначення екстремізму та його злочинних проявів.

На міжнародному рівні визнано наявність специфічної мотивації, характерної для екстремістських злочинів. У одній з монографій, присвячених питанням протидії екстремізму, відомий кримінолог Ю.М. Антонян визначив, що до екстремістських належать усі злочини, які вчиняються з екстремістських мотивів [3, с. 224]. В якості такого, як зазначає О.В. Петрянін, виступає політична, расова, етнічна, національна, релігійна ненависть або ворожнеча [4, с. 72]. Слово «мотив» походить від французького *motif*, яке, в свою чергу, походить від латинського *motum* — двигун, *movege* (*moveo*) — рухати (рухаю) і у повсякденному розумінні означає спонукальну причину дій людини [1, с. 104]. У вітчизняній юридичній енциклопедії визначено, що мотив злочину — це усвідомлена спонuka (прагнення) до конкретних вольових дій чи утримання від них (бездіяльність), зумовлених потребами, інтересами і нахилами злочинця, для задоволення (реалізації) яких він обирає певні суспільно небезпечні (злочинні) форми і засоби. Мотиви злочину пов'язані з метою дій та опредмечуються у ній [5, с. 778].

А.А. Кунашев звертає увагу на роль мотиву як системоутворюючого елемента певної групи злочинів. Його функція про-

являється в тому, що мотиви політичної, ідеологічної, расової, національної, релігійної ненависті чи ворожнечі або мотиви ненависті чи ворожнечі щодо соціальної групи виділені в якості ознаки, що об'єднує різнорідні злочини, які посягають на найрізноманітніші об'єкти, кримінально карані діяння, включені законодавцем до єдиного переліку злочинів екстремістської спрямованості [6, с. 9]. Вчинення будь-якого кримінально караного діяння з мотивів політичної, ідеологічної, расової, національної, релігійної, соціальної ненависті чи ворожнечі надає йому екстремістського забарвлення. Саме наявність зазначених мотивів у діях винного характеризує кримінальний акт як злочин екстремістської спрямованості [7, с. 87].

В юридичній літературі є інші підходи до цього питання. Так, на думку С.В. Соловійової, мотив політичної, ідеологічної, расової, національної або релігійної ненависті або ворожнечі, чи мотив ненависті або ворожнечі щодо соціальної групи і екстремістський мотив тотожні тільки у тому випадку, якщо діяння посягають на конституційний лад і громадську безпеку. У цих мотивів, на її думку, різний смисловий зміст, і отождоження їх неможливе [8, с. 65]. У цьому випадку необхідно уточнити, що екстремістські діяння не обмежуються посяганнями на конституційний лад і громадську безпеку. Зокрема, посягання на життя представника іноземної держави (ст. 443 КК України) як злочин проти міжнародного правопорядку може належати і до екстремістського різновиду діянь. Тому варто погодитися з В.Г. Вистроповим у тому, що до екстремістських злочинів може бути віднесене будь-яке діяння, незалежно від родового чи безпосереднього об'єкта, при вчиненні якого суб'єкт (суб'єкти) злочину діяв зі специфічною екстремістською мотивацією [9, с. 84].

Як зазначає А.А. Можегова, у КК РФ не запропоновано будь-яких інших критеріїв для визначення злочинів екстремістської спрямованості, крім мотиву: екстремістський мотив так і залишився головною і єдиною ознакою для усіх таких злочинів [10, с. 27]. У примітці 2 до ст. 2821 КК РФ визначено, що в основі екстремістських злочинів – мотиви розпалювання політичної, ідеологічної, расової, національної чи релігійної ненависті або ворожнечі чи ненависті або ворожнечі щодо соціальної групи [11, с. 80].

Слід зазначити, що сучасний екстремізм не обмежується зазначеними мотивами. А.Г. Нікітін, спираючись на сутнісну характеристику екстремізму, в якості якої розглядається категоричність як така, коли власна позиція сприймається як єдино вірна, вважає, що її джерелом можуть бути не тільки вищевказані, а й інші мотиви: прагнення людини перемогти, зробити подвиг в ім'я чого-небудь, підтримати будь-яку соціальну групу, переоблаштувати об'єктивну реальність відповідно до своїх уявлень про суще і належне, незадоволеність наявним станом справ у будь-якій сфері, пригніченість необ'єктивними перевагами, наданими іншим громадянам, відданість спільній справі, непримиренність до злочинності тощо [12, с. 12-13].

Законодавство України не розкриває змісту поняття мотивів політичної, ідеологічної, расової, національної, релігійної ненависті чи ворожнечі стосовно соціальної групи. Юридичне визначення мотивів ненависті та ворожнечі, як зазначає український вчений В.В. Курафеев, у своєму підґрунті має оціночний, суб'єктивний характер. Указані мотиви специфічні за своїм соціально-психологічним змістом. Навряд чи можна знайти якийсь інший мотив, який, з точки зору його внутрішньої сутності та форм прояву, був би більш різноманітним та викликав такі труднощі у визначенні [13, с. 149].

В юридичній літературі представлені й інші підходи до розуміння змісту аналізованих мотивів. Аналізуючи зміст поняття «екстремістський мотив», С.В. Соловійова цілком обґрунтовано вказує, що це збірне поняття, яке включає в себе загальну спрямованість нетерпимості до когось, до чогось, і його зміст більшою мірою визначається ідеологією нетерпимості до державного, конституційного ладу тієї чи іншої держави, ніж ідеологією нетерпимості до конкретної особи [8, с. 64-65]. На думку Є.П. Сергуна, екстремістський мотив злочину в теорії кримінального права можна визначити як злочинний намір, який ґрунтується на відданості екстремістській ідеології, або як злочинний мотив на ґрунті екстремізму, сутність якого принципово відрізняється від різного роду «низьких» мотивів (егоїзм, користь, помста, заздрість тощо) [14, с. 17]. Подібну думку сформулювали А.Р. Ратінов, М.В. Кроз та Н.А. Ратінова, які звернули увагу на те, що тавро екстремізму отримали лише ідеологічно (у широ-

кому сенсі) мотивовані діяння, тобто вчинені з мотивів національної, расової, релігійної, соціальної, класової, політичної ворожнечі та ненависті [15, с. 40]. А.С. Скудіна, В.Д. Ларичев та Ю.С. Варанкіна екстремістський мотив визначили як політичну, ідеологічну, расову, національну чи релігійну упередженість або упередженість щодо соціальної групи [16, с. 83].

Вчені наводять власні переліки екстремістських мотивів. В.В. Бичков, Р.А. Сабітов та Т.Р. Сабітов вважають, що мотивами дій екстремістів можуть бути політична, ідеологічна, расова, національна, релігійна ненависть чи ворожнеча, крайня нетерпимість до інакомислення, мотиви служіння ідеї, релігії, сепаратистські настрої тощо [17, с. 10]. І.І. Бікеєв і А.Г. Нікітін, прагнучи окреслити коло екстремістських злочинів, висловлюють думку про те, що до них, крім суто екстремістських, можуть належати діяння, вчинені з мотивів помсти або користі [18, с. 3]. У цьому зв'язку не можна вважати достатньо обґрунтованим підхід К.Д. Ридченка і В.С. Соловійова, які ставлять під сумнів «екстремістську складову» злочинів, якщо останні вчинені з мотивів корисливої або іншої зацікавленості [19, с. 35]. На нашу думку, в сучасних умовах не для усіх форм екстремізму обов'язково притаманні лише політичні мотиви та цілі. Традиційні визначення екстремізму виключно через політичні мотиви у вузькому сенсі слова заважають охопити справжні масштаби явища та організувати адекватну систему заходів протидії йому [20]. Як і в тероризмі [21, с. 23], в екстремізмі мотиви вчинення доцільно класифікувати за трьома основними характеристиками: 1) мотиви ідейно-політичної спрямованості; 2) мотиви самоутвердження або утвердження себе у найближчому оточенні; 3) мотиви корисливої спрямованості.

Називаючи екстремістські мотиви кримінальними мотиваціями антидемократичного характеру [14, с. 18], Є.П. Сергун звертає увагу на те, що відмінною ознакою екстремістського мотиву є ідеологічна складова, яка логічно впливає з психолого-політичної сутності екстремізму. Не можна не погодитися з ученим у тому, що терміни «політичний мотив злочину» і «екстремістський мотив злочину» в умовах демократичного режиму є синонімами, але у філософсько-політичному сенсі вони співвідносяться як родові і видові поняття [14, с. 17].

При вчиненні злочинів екстремістської спрямованості (вбивства, хуліганства, вандалізму та інших злочинів з екстремістських мотивів) дійсним наміром злочинця є не життя або здоров'я конкретної людини, не його майно, а прагнення вчинити посягання на політичну, ідеологічну, расову, національну чи релігійну рівноправність, показати свою перевагу, ненависть або ворожість [1, с. 147]. За наявності суперечливих, неточних даних, у тому числі при поєднанні у психіці винного двох або більше мотивів, кваліфікація злочину може змінюватися в ході розслідування і подальшого розгляду справи в суді з урахуванням усіх ознак діяння, насамперед основного мотиву останнього, а також необхідності тлумачення всіх непереборних сумнівів на користь обвинуваченого [2, с. 334–335].

Враховуючи різноманітні підходи вчених, є достатні та обґрунтовані підстави вважати, що до екстремістських згідно з КК України можуть належати такі злочини: дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст. 109 КК України), посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110), порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками (ст. 161), терористичний акт (ст. 258), а також інші злочини, вчинені з екстремістських мотивів та (чи) цілей [22, с. 284].

На думку С.В. Борисова, суб'єктивна сторона злочинів екстремістської спрямованості повинна характеризуватися не тільки мотивом, а й метою [2, с. 17]. У визначенні наявності ознак екстремізму, як вказує А.Б. Хлебушкін, домінують саме певні антиконституційні мотиви та цілі, які, в силу особливостей кримінального законодавства, у складах конкретних злочинів трансформуються у специфічні ознаки суб'єктивної сторони [23, с. 198].

Р.Л. Чорний на основі аналізу представлених ученими позицій стверджує, що мета і мотив є взаємозалежними психологічними ознаками суб'єктивної сторони складу злочину, які у сукупності сприяють чіткому уявленню про спрямованість суспільно небезпечної поведінки суб'єкта [24, с. 91]. Мотив або мета стосовно екстремістських злочинів набувають провідної

ролі. Саме специфічні мотиви та цілі об'єднують екстремістські злочини в окрему групу, а не об'єкт кримінально-правової охорони.

Варто погодитися з Р.М. Уздьоновим, який вважає, що зміст екстремістських мотивів та цілей становлять мотиви та цілі, пов'язані з незаконним присвоєнням, захопленням, утриманням чи зміною влади, а також із впливом на прийняття рішень органами влади в інтересах екстремістів; мотиви та цілі, пов'язані з ненавистю або ворожнечею до громадян залежно від належності до певної статі, раси, національності, мови, релігії, політичних переконань, походження, посадового чи соціального становища, до іншої соціальної групи [25, с. 11, 190-191]. У наведеному випадку екстремістські цілі охоплюють терористичну мету (вплив на прийняття рішень органами влади в інтересах екстремістів), як вона визначена у загальновизнаних антитерористичних конвенціях. Такий підхід, виходячи з розуміння тероризму як однієї з форм екстремізму, охоплює сучасні прояви екстремізму та в цілому відповідає основним тенденціям розвитку цього явища.

До цілей екстремістів, на думку Р.А. Сабітова, можуть належати залякування населення, вплив на прийняття рішень органами влади чи міжнародними організаціями, розпалювання ненависті чи ворожнечі до інших людей, радикальна зміна політичного курсу держави, загострення соціальної напруги, дестабілізація обстановки у країні тощо [17, с. 10]. На думку українського вченого Ю.Б. Ірхи, прояви екстремізму можуть становити реальну загрозу національній безпеці України, оскільки цілями екстремістів залежно від обраного напрямку діяльності є: зміна демократичного конституційного ладу насильницьким шляхом; незаконне захоплення державної влади; порушення суверенітету і територіальної цілісності України; підризок безпеки, суспільно-політичної чи соціально-економічної стабільності у державі; розпалювання політичної, релігійної, соціальної ворожнечі тощо; насильне нав'язування стандартів свого мислення іншим; протиправна зміна існуючого та підтриманого абсолютною більшістю способу життя, релігійних уподобань, цивілізаційних здобутків [26, с. 95]. Дії екстремістів, як уточнює вчений, є ідеологічно вмотивованими, а тому встановлений екстреміст-

ський мотив відповідного протиправного караного діяння і буде обтяжуючою обставиною при визначенні судом покарання для винуватої особи [26, с. 97].

Вчинення злочину з екстремістських мотивів підвищує суспільну небезпеку діяння та особи винного [16, с. 58]. Враховуючи наведене, Р.М. Уздьонов запропонував у КК РФ доповнити перелік обставин, що обтяжують покарання, – вчинення злочину з екстремістських мотивів та (чи) екстремістських цілей [25, с. 190].

У цьому зв'язку варто врахувати, що у п. 3 ч. 1 ст. 67 КК України передбачено обставину, яка обтяжує покарання, – вчинення кримінального правопорушення на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі чи розбрату або на ґрунті статевої належності. КК України містить спеціальну норму, присвячену відповідальності за умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті (ч. 1 ст. 161). Мотивом даного злочину може виступати, зокрема, ненависть до іншої національності. Мета вчинення цього злочину впливає із спрямованості вчинюваних дій – розпалити національну, расову чи релігійну ворожнечу, принизити національну гідність тощо. Вчинення злочинів із мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості визначено як ознака кваліфікованих складів злочинів, передбачених Особливою частиною КК України (п. 14 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 122, ч. 2 ст. 126, ч. 2 ст. 127, ч. 2 ст. 129). Звісно, екстремістські мотиви не обмежуються расовою, національною, релігійною ворожнечею чи розбратом.

Таким чином, феномен екстремізму значною мірою визначається специфічними мотивами та цілями його злочинних проявів, які слугують підставою для виділення в окрему групу екстремістських злочинів. У сучасних умовах не для усіх форм екстремізму обов'язково притаманні лише політичні мотиви та цілі. Традиційні визначення екстремізму виключно через політичні мотиви у вузькому сенсі заважають охопити справжні масштаби явища та організувати адекватну систему заходів протидії йому. Вирішуючи питання про належність того чи іншого мотиву та мети до екстремістських, варто, окрім змісту мотиву, врахувати те, що систему екстремістських злочинів становлять такі

підгрупи: 1) терористичні злочини; 2) так звані «сепаратистські» злочини; 3) злочини, вчинені на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі та ненависті; 4) інші злочини, вчинені з екстремістських мотивів та (чи) цілей. При конкуренції екстремістських мотивів з іншими необхідно встановити домінуючий мотив і враховувати його при кримінально-правовій оцінці діяння.

1. Безроков А.О. Преступления экстремистской направленности: уголовно-правовой анализ и вопросы систематизации: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Краснодар 2014. 233 с. 2. Борисов С.В. Преступления экстремистской направленности: проблемы законодательства и правоприменения: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2012. 484 с. 3. Антонян Ю.М. Экстремизм и его причины: учебн. пособие. Москва: Логос, 2010. 288 с. 4. Петрянин А.В. Противодействие преступлениям экстремистской направленности: уголовно-правовой и криминологический аспекты: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2014. 501 с. 5. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол. Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Укр. енцикл., 2001. Т. 3. 789 с. 6. Кунашев А.А. Мотивы ненависти или вражды в уголовном праве России: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2011. 27 с. 7. Кунашев А.А. Мотивы ненависти или вражды в уголовном праве России: монография. Москва: Юрлитинформ, 2013. 192 с. 8. Соловьева С.В. Преступления, совершаемые по мотивам ненависти или вражды: вопросы квалификации, пенализации и назначения наказания: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Краснодар, 2014. 195 с. 9. Выстропов В.Г. Преступления экстремистской направленности как объект правового и криминалистического анализа. *Известия Тульского гос. университета. Эконом. и юрид. науки*. 2017. № 3.2. С. 82-89. 10. Можегова А.А. Экстремистские преступления и преступления экстремистской направленности по уголовному праву Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2015. 169 с. 11. Дьяков С.В. Преступления против основ конституционного строя и безопасности государства: уголовно-правовое и криминологическое исследование. 2-е изд., испр. и доп. Санкт-Петербург: Юридический центр-Пресс, 2012. 267 с. 12. Никитин А.Г. Экстремизм как объект общетеоретического и общеправового анализа: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Москва, 2010. 23 с. 13. Курафеев В.В. Кримінальна відповідальність за порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками (ст. 161 Кримінального кодексу України): аналіз складу злочину: дис. ... канд. юрид. наук (доктора філософії): 12.00.08. Харків, 2018. 222 с. 14. Сергун Е.П. Экстремизм в российском уголовном праве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 Тамбов, 2009. 25 с. 15. Ратинов А.Р., Кроз М.В., Ратинова Н.А. Ответственность за разжигание вражды и ненависти. Психолого-правовая характеристика / под ред. проф.

А.Р. Ратинова. Москва: Юрлитинформ, 2005. 256 с. **16.** Правовые меры противодействия экстремизму: монография. Москва: Юрлитинформ, 2012. 160 с. **17.** Бычков В.В., Сабитов Р.А., Сабитов Т.Р. Противодействие преступлениям экстремистской направленности: криминологические, уголовно-правовые и криминалистические аспекты: монография. Москва: Юрлитинформ, 2013. 368 с. **18.** Бикеев И.И., Никитин А.Г. Уголовно-правовой анализ законодательства о противодействии экстремистской деятельности и некоторые вопросы его совершенствования. Следователь. 2007. № 4. С. 2-7. **19.** Рыдченко К.Д., Соловьев В.С. Правовые меры противодействия экстремизму в молодежной среде. *Вестник Воронеж. ин-та МВД России*. 2013. № 4. С. 33-39. **20.** Бабій А.Ю. Екстремізм як соціальне явище і правова категорія. *Часопис Київського університету права*. 2020 № 3. С. 389-394. **21.** Антипенко В.Ф. Тероризм: криминологічна та кримінально-правова характеристика. Київ: НБУВ, 1999. 61 с. **22.** Бабій А.Ю. Система екстремістських злочинів за законодавством України. *Альманах права*. 2020. Вип. 11. С. 281-286. **23.** Хлебущкин А.Б. Преступный экстремизм: понятие, виды, проблемы криминализации и пенализации: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Саратов, 2007. 215 с. **24.** Чорний Р.Л. Проблемні питання мети і мотивів у складах злочинів проти основ національної безпеки України. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 4. С. 89-103. **25.** Узденов Р.М. Экстремизм: криминологические и уголовно-правовые проблемы противодействия: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2008. 220 с. **26.** Ірха Ю.Б. Особливості формування системи протидії екстремістській діяльності в Україні. «*Права людини і національна безпека: роль органу конституційної юрисдикції*»: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (27 червня 2019 р.). Київ, 2019. С. 91-101.

References

1. Bezrokov A.O. Prestupleniya ekstremystskoj napravlenosti: uholovno-pravovoy analiz y voprosy systematyzatsyy: dys. ... kand. iuryd. nauk: 12.00.08. Krasnodar 2014. 233 с. **2.** Borysov S.V. Prestupleniya ekstremystskoj napravlenosti: problemy zakonodatel'stva y pravoprymeneniya: dys. d-ra iuryd. nauk: 12.00.08. Moskva, 2012. 484 с. **3.** Antonian Yu.M. Ekstremizm y eho prychny. Uchebnoe posobyе. Moskva: Lohos, 2010. 288 s. **4.** Petrianyin A.V. Protivodejstviye prestupleniyam ekstremystskoj napravlenosti: uholovno-pravovoy y kryminolohycheskyj aspekty: dys. ... d-ra iuryd. nauk: 12.00.08. Moskva, 2014. 501 с. **5.** Yurydychna entsyklopediia: V 6 t. / Redkol. Yu.S. Shemshuchenko (holova redkol.) ta in. Kyiv: Ukr. entsykl., 2001. T. 3: K-M. 789 с. **6.** Kunashev A.A. Motyvy nenavysty yly vrazhdy v uholovnom prave Rossyy: avtoref. dys. ...kand. iuryd. nauk. Moskva, 2011. 27 s. **7.** Kunashev A.A. Motyvy nenavysty yly vrazhdy v uholovnom prave Rossyy: monohrafiya. Moskva: Yurlytynform, 2013. 192 с. **8.** Solov'eva S.V. Prestupleniya, sovershaemye po motyvam nenavysty yly vrazhdy: voprosy kvalyfykatsyy, penalyzatsyy y naznacheniya nakazaniya: dys. ... kand. iuryd. nauk: 12.00.08. Krasnodar, 2014. 195 с. **9.** Vystropov V.H. Prestupleniya ekstremystskoj napravlenosti kak ob'ekt pravovoho y krymynalystycheskoho analiza.

Yzvestiya Tul'skoho hos. unyversyteta. Ekonom. y iuryd. nauky. 2017. № 3.2. C. 82-89. **10.** Mozhehova A.A. Ekstremystskye prestupleniya y prestupleniya ekstremystskoy napravlennosti po uholovnomu pravu Rossyjskoj Federatsyy: dys. ... kand. iuryd. nauk. Moskva, 2015. 169 c. **11.** D'iakov S.V. Prestupleniya protyv osnov konstytutsyonnoho stroia y bezopasnosti hosudarstva: uholovno-pravovoe y krymynolohycheskoe yssledovanye. 2-e yzd., yspr. y dop. Sankt-Peterburg: Yurydycheskij tsentr-Press, 2012. 267 c. **12.** Nykytyn A.H. Ekstremyzm kak ob'ekt obscheteoretycheskoho y obscheppravovoho analiza: avtoREF. dys. ... kand. iuryd. nauk: 12.00.01. Moskva, 2010. 23 c. **13.** Kurafieiev V.V. Kryminal'na vidpovidal'nist' za porushennia ravnopravnosti hromadian zalezno vid ikh rasovoi, natsional'noi nalezhnosti, relihijnykh perekonan', invalidnosti ta za inshymy oznakamy (st. 161 Kryminal'noho kodeksu Ukrainy): analiz skladu zlochynu: dys. ... kand. iuryd. nauk (doktora filosofii): 12.00.08. Kharkiv, 2018. 222 s. **14.** Serhun E.P. Ekstremyzm v rossyjskom uholovnom prave: avtoREF. dys. ... kand. iuryd. nauk: 12.00.08 Tambov, 2009. 25 c. **15.** Ratynov A.R., Kroz M.V., Ratynova N.A. Otvetstvennost' za razzhyhanye vrazhdy y nenavysty. Psykholoho-pravovaia kharakterystyka / Pod red. prof. A.R. Ratynova. Moskva: Yurlytynform, 2005. 256 c. **16.** Pravovye mery protyvodejstviya ekstremyzmu: monohrafiya. M.: Yurlytynform, 2012. 160 c. **17.** Bychkov V.V., Sabytov R.A., Sabytov T.R. Protyvodejstviye prestupleniyam ekstremystskoy napravlennosti: krymynolohycheskoe, uholovno-pravovye y krymynalystycheske aspekty: monohrafiya. Moskva: Yurlytynform, 2013. 368 c. **18.** Bykeev Y.Y., Nykytyn A.H. Uholovno-pravovoj analiz zakonodatel'stva o protyvodejstviy ekstremystskoj deiatel'nosti y nekotorye voprosy eho sovershenstvovaniya. *Sledovatel'*. 2007. № 4. S. 2-7. **19.** Rydchenko K.D., Solov'ev V.S. Pravovye mery protyvodejstviya ekstremyzmu v molodezhnoj srede. *Vestnyk Voronezh. yn-ta MVD Rossyy.* 2013. № 4. S. 33-39. **20.** Babij A.Yu. Ekstremizm iak sotsial'ne iavysche i pravova katehoriia. Chasopys Kyivs'koho unyversytetu prava. 2020 № 3. S. 389-394. **21.** Antypenko V.F. Teroryzm: krymynolohichna ta kryminal'no-pravova kharakterystyka. Kyiv: NBUV, 1999. 61 c. **22.** Babij A.Yu. Systema ekstremists'kykh zlochyviv za zakonodavstvom Ukrainy. *Al'manakh prava.* 2020. Vyp. 11. C. 281-286. **23.** Khlebushkyn A.B. Prestupnyj ekstremyzm: poniatye, vydy, problemy krymynalystychesky y penalizatsyy: dys. ... kand. iuryd. nauk: 12.00.08. Saratov, 2007. 215 c. **24.** Chornyj R.L. Problemni pytannia mety i motyviv u skladakh zlochyviv proty osnov natsional'noi bezpeky Ukrainy. *Visnyk kryminal'noho sudochynstva.* 2019. № 4. C. 89-103. **25.** Uzdenov R.M. Ekstremyzm: krymynolohycheskyye y uholovno-pravovyye problemy protyvodejstviya: dys. ... kand. iuryd. nauk: 12.00.08. Moskva, 2008. 220 s. **26.** Irkha Yu.B. Osoblyvosti formuvannia systemy protydii ekstremists'kij diial'nosti v Ukraini. «Prava liudyny i natsional'na bezpeka: rol' orhanu konstytutsijnoi iurysdyksii»: materialy mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii (27 chervnia 2019 r.). Kyiv, 2019. S. 91-101.

Babii Alla. Problems of determining extremist motives and purposes of committing a crime

The correct establishment of the subjective side of extremist crimes is inconceivable without studying and disclosing its motive. The essence of extremist crimes determines their motives and purposes. First of all, the motives for extremist acts individualize the latter and allow for demarcation from related crimes. The approaches of scholars to the problems of defining extremist motives and purposes remain contradictory, primarily due to the fact that domestic criminal law science has not developed a clear definition of extremism and its criminal manifestations.

Extremist motives are not limited to racial, national, religious hatred or discord. The phenomenon of extremism is largely determined by the specific motives and purposes of its criminal manifestations, which serve as the basis for the allocation of a separate group of extremist crimes. In today's world, not all forms of extremism are necessarily motivated by political motives or purposes. Traditional definitions of extremism solely through political motives in the narrow sense of the word prevent us from grasping the true scale of the phenomenon and organizing an adequate system of measures to counteract it.

When deciding on the affiliation of a motive and purpose to extremist, it is necessary, in addition to the content of the motive, to take into account that the system of extremist crimes consists of the following subgroups: 1) terrorist crimes; 2) so-called «separatist» crimes; 3) crimes committed on the basis of racial, national, religious enmity and hatred; 4) other crimes committed for extremist motives and (or) purposes. When extremist motives compete with others, it is necessary to establish a dominant motive and take it into account in the criminal law assessment of the act.

Key words: extremism, extremist crimes, motive, purpose, hostility, hatred.